

І. М. Наумко, Й. М. Сворень

Про шляхи втілення глибинного високотемпературного флюїду в земну кору

(Представлено академіком НАН України Є. Ф. Шнюковим)

Two ways of a realization of the intrusion process of a deep-seated high-temperature fluid in the Earth crust are substantiated. It is shown that the synthesis of hydrocarbons and minerals in the deep-seated high-temperature fluid medium is possible only in the case where the stratum of overlying rocks in a definite area of the Earth crust can stand the considerable fluid pressure and temperature. Otherwise, the relief of the fluid into the Earth surface occurs.

Уявлення про виняткову роль глибинного високотемпературного флюїду в процесах природного мінерало- та вуглеводнегенезу у літосфері Землі, які розвиваються нами [1, 2], обґрунтовують умови синтезу вуглеводнів і мінералів при його втіленні в порожнину глибинного розлому, що утворюється у результаті впливу потужної тектоногенної енергії.

Загалом це супроводжується появою і перебігом низки унікальних фізико-хімічних природних явищ, які до розробок авторів ніким не враховувалися і не бралися до уваги [3]:

а) виникнення додаткового потужного адіабатичного стиснення флюїду у порожнині розлому;

б) утворення тектонічних мікро- і макротріщин та різних субмікродефектів (систем з'єднаних тріщин);

в) поява високовольтного електричного поля;

г) створення окисно-відновного реакційного середовища;

д) синтез вуглеводнів та формування нафтогазових покладів (родовищ);

е) формування прожилково-вкрапленої мінералізації.

У такій послідовності власне й реалізується передбачений новою теорією генезису і синтезу вуглеводнів [3, 4] механізм процесів вуглеводнеутворення у природних умовах.

Однак розроблений механізм синтезу вуглеводнів з будь-яких вуглеце- та водневмісних сполук у середовищі глибинного високотемпературного флюїду — головного, основного і важливого джерела як потужної енергії, так і достатніх кількостей вихідних речовин для синтезу вуглеводнів не може бути реалізований без урахування ще одного важливого фактора.

Виконані нами порівняння та численні результати хімічного аналізу летких компонентів флюїдних включень у мінералах основних і ультраосновних порід явно глибинного походження, що утворилися на значних глибинах у межах верхньої мантії та фундамента земної кори, зокрема, отримані безпосередньо нами методом хімічної мас-спектрометрії за умов високого вакууму без нагріву зразків [2], дали змогу прослідкувати певну ідентичність газової складової глибинного флюїду-розплаву. У багатьох пробах включення у мінералах містять у співмірних кількостях діоксид вуглецю, метан, етан, пропан, воду. Важливо зазначити, що співвідношенням окиснених і відновлених сполук, що безпосередньо залежить від фугитивності кисню у системі, визначається наявність двох областей у складі флюїдів верхньої мантії [5]: *PT*-область з переважанням компонентів CO_2 і H_2O (діоксидвуглецево-водний флюїд) і область з переважанням H_2O та CH_4 (метано-водний флюїд) та, відповідно, діоксидвуглецевої і вуглеводневої гілок дегазації. Високі флюїдний тиск і температура, за яких

розпочиналася магматична кристалізація, сприяли утворенню у флюїдах як вихідних речовин для синтезу вуглеводнів, так і власне вуглеводнів, насамперед CH_4 та його гомологів, якими особливо збагачені мінерали ранньої (глибинної) кристалізації [6].

Саме таким умовам відповідає середовище глибинного високотемпературного флюїду [1]. При цьому процес втілення глибинного високотемпературного флюїду в певну ділянку земної кори завдяки потужній тектоногенній енергії, під впливом якої утворюються глибинні розломи, може розвиватися двома шляхами, від яких залежить реалізація механізму синтезу вуглеводнів у його середовищі та їхньої міграції й акумуляції.

У випадку, якщо ділянка земної кори витримує значний тиск глибинного високотемпературного флюїду, основу якого складають первинні флюїдні потоки вуглеце- і водневмісних сполук [7], що генерувалися спочатку на великих глибинах внаслідок збудження астеносфери [8], то у порожнині глибинного розлому створюються умови для синтезу вуглеводнів. Тут складові втіленого глибинного флюїду і засмоктані в флюїд у результаті адіабатичного розширення [9] порожнини розлому з частковим охолодженням порід у зоні контакту сполуки з вмісних товщ одночасно піддаються потужному стисненню і нагріву. Це, однак, здійснюється вже не за рахунок енергії самого флюїду, а внаслідок адіабатичного стиснення. Наявність таких складних фізичних і фізико-хімічних факторів, як високі температура і тиск, електричне поле, активні каталізатори тощо сприяє розкладові всіх вуглеводневмісних і мінеральних речовин на атоми, іони і радикали. У створеній електричним полем відновній області при зниженні температури і стабілізації складної фізико-хімічної обстановки іонізовані частинки: атомарні іони вуглецю і водню та C_nH_m -радикали (передплазмовий стан речовини) [3] після припинення дії поля хімічно взаємодіють, синтезуючи у цій частині єдиної літофлюїдотермодинамічної системи [10] вуглеводні абіогенно-біогенного походження [3, 4] за раніше запропонованим механізмом [11]; мігруючи тріщинами різних розмірів (від глобальних розломів до пластових макро- і мікротріщин) і проникними породами та супроводжуваними їх повсюдно зонами розуцільнення всіх градацій і систем [12], за певних сприятливих умов формували поклади (родовища).

Паралельно із синтезом вуглеводнів з мінеральної складової флюїду в тріщинах, мікротріщинах та інших дефектах порід утворюються кальцит, кварц, барит, флюорит, “мармароські діаманти” та інші мінерали, карбонатна і кварц-карбонатна порода. Оскільки маса мінеральної складової, що заліковує ці дефекти макро- і мікротріщини, відносно маси вмісних порід є незначною, то тривалість їхньої консервації є невеликою. Тому заліковування цих дефектів здійснюється відносно швидко і переважно дрібнозернистими мінеральними агрегатами, значно рідше — досконалими кристалами. У середовищі глибинного високотемпературного флюїду з вже синтезованими вуглеводнями захоплення прожилковими мінералами вуглеводнів разом з іншими складовими цього флюїду стає неминучим. Це експериментально доказано численними результатами досліджень флюїдних включень у мінералах прожилків осадових відкладів нафтогазоносних областей і металогенічних провінцій, узагальненими й обговореними у праці [2].

У протилежному випадку, коли товща вищезалеглих порід не витримує тиску, що створює глибинний високотемпературний флюїд, або ж останній втілюється у готову тріщину земної кори (наприклад, жерловину вулкана), то описаний процес не може бути реалізований у природі, бо тоді здійснюється розвантаження цього флюїду із винесенням його складових на поверхню земної кулі. Вивченням ювенільного попелу деяких вулканів Тихоокеанського геодинамічного поясу [13] виявлено наявність у ньому значних кількостей вуглецевистої речовини — багатокомпонентної суміші висококиплячих вуглеводневих сполук складної структури і вказується на генетичний зв'язок ідентифікованих вуглеводнів

з магматичними процесами. Спеціальними мікробіологічними дослідженнями ювенільних вулканічних попелів встановлено [14] їхню стерильність, а також абіогенну природу вуглецевистих складових. Саме останні, змішуючись під впливом екзогенних факторів з вуглецевою речовиною власне біогенного (органічного) походження, частково перетворюють вуглеводневі сполуки вмісних порід. Вони разом з первинними сполуками глибинного високотемпературного флюїду та малозміненими сполуками вмісних товщ при появі умов для розвитку процесу втілення флюїду, за першим варіантом у підсумку, й складають основу для абіогенно-біогенного синтезу вуглеводнів у земній корі [3, 4], фіксуючись у такому природному феномені літосфери Землі, як термобарометрія і геохімія прожилково-вкрапленої мінералізації у відкладах нафтогазоносних областей і металогенічних провінцій [15].

1. *Наушко И. М., Сворень И. М.* О важности глубинного высокотемпературного флюида в создании условий для формирования месторождений природных углеводородов в земной коре // Новые идеи в науках о Земле: Материалы VI Междунар. конф. – Москва, 2003. – Т. 1. – С. 249.
2. *Наушко И. М.* Флюїдний режим мінералогенезу породно-рудних комплексів України (за включеннями у мінералах типових парагенезисів): Автореф. дис. . . д-ра геол. наук: 04.00.02 / Ін-т геології і геохімії горюч. копалин НАН України. – Львів, 2006. – 52 с.
3. *Сворень И. М., Наушко И. М.* Основания к разработке новой теории синтеза и генезиса углеводородов в литосфере Земли // Генезис нефти и газа. – Москва: ГЕОС, 2003. – С. 293–294.
4. *Сворень И. М., Наушко И. М.* Нова теорія синтезу і генезису природних вуглеводнів: абіогенно-біогенний дуалізм // Доп. НАН України. – 2006. – № 2. – С. 111–116.
5. *Кадик А. А.* Фракционирование летучих компонентов при плавлении верхней мантии // Геология и геофизика. – 1986. – № 7. – С. 70–73.
6. *Маркушев А. А., Перчук Л. Л.* Термодинамическая модель флюидного режима Земли // Очерки физико-химической петрологии. – Москва: Наука, 1974. – Вып. 4. – С. 102–130.
7. *Наушко И. М., Калюжний В. А.* Питання флюїдного режиму і дегазації Землі у наукових поглядах М. П. Семененка // Минерал. журн. – 1996. – 18, № 2. – С. 39–45.
8. *Доленко Г. Н.* Геология и геохимия нефти и газа. – Киев: Наук. думка, 1990. – 256 с.
9. *Сворень И. М., Наушко И. М.* Роль адиабатических явлений в процессах накопления-концентрации и превращения углеводородсодержащих веществ в литосфере Земли // Новые идеи в науках о Земле: Материалы VI Междунар. конф. (Москва, 8–12 апр. 2003 г.). – Москва, 2003. – Т. 1. – С. 257–260.
10. *Наушко И. М., Сворень И. М.* О литофлюидотермодинамической системе в геологии и геохимии // Новые идеи в геологии и геохимии нефти и газа. Нефтегазоносные системы осадочных бассейнов: Материалы Восьмой междунар. конф. К 60-летию кафедры геологии и геохимии горючих ископаемых МГУ (Москва, 31 мая – 2 июня 2005 г.). – Москва: ГЕОС, 2005. – С. 341–343.
11. *Сворень И. М.* Примеси газов в кристаллах минералов и других твердых телах, их способы извлечения, состав, форма нахождения и влияние на свойства веществ: Автореф. дис. . . канд. техн. наук: 04.00.02 / АН УССР. Ин-т геологии и геохимии горюч. ископаемых. – Львов, 1984. – 20 с.
12. *Павлюк М. І., Різун Б. П., Варічев С. О., Савчак О. З.* Поля геодинамічних напружень, проникність гірських порід, глибинні термальні флюїди і нафтогазоносність // Геологія і геохімія горюч. копалин. – 2002. – № 4. – С. 3–13.
13. *Мархинин Е. К., Подклетнов Н. Е., Збруева А. И.* Аминокислоты, углеводороды и другие органические соединения в ювенильном вулканическом пепле // Докл. АН СССР. – 1975. – 222, № 6. – С. 1438–1440.
14. *Тен Хак Мун, Кузякина Т. И.* О доле органических соединений микрофлоры в вулканических пеплах // Там же. – 1976. – 231, № 1. – С. 232–235.
15. *Сворень И. М., Наушко И. М.* Термобарометрія і геохімія газів прожилково-вкрапленої мінералізації у відкладах нафтогазоносних областей і металогенічних провінцій – природний феномен літосфери Землі // Доп. НАН України. – 2005. – № 2. – С. 109–113.